

FIRAT ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

Journal of Social Sciences

p-ISSN:1300-9702 e-ISSN: 2149-3243

MURAT HÖYÜK ERKEN TUNÇ ÇAĞI III SERAMİĞİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ*

Murat Höyük Early Bronze Age III Ceramic Assessment

Ayşe ÖZDEMİR¹ ve Özlem TÜTÜNCÜLER BİRCAN²

¹Dr., Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Aydın, ayseabali09@gmail.com, orcid.org/0000-0003-3952-8745

²Prof. Dr., Adnan Menderes Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Aydın, outunculer@adu.edu.tr, orcid.org/0000-0002-3335-5209

Araştırma Makalesi/Research Article

Makale Bilgisi

Geliş/Received:
18.07.2024

Kabul/Accepted:
02.09.2024

DOI:

10.18069/firatsbed.1518724

Anahtar Kelimeler

Doğu Anadolu, Bingöl,
Erken Tunç Çağı, Seramik

Keywords

Eastern Anatolia, Bingöl,
Early Bronze Age III,
Ceramic

ÖZ

Murat Höyük, Bingöl İli, Solhan İlçesi, Murat Köyü'nde yer almaktadır. 2019 yılında, TC Kültür ve Turizm Bakanlığı, Elazığ Arkeoloji ve Etnografya Müzesi başkanlığında başlatılan kurtarma kazıları 2019 yılında tamamlanmıştır. Bu çalışmada, Murat Höyük'te yapılan kurtarma kazılarında ele geçen Erken Tunç Çağı'na ait seramikler değerlendirilmiştir. Yapılan çalışmalarda tespit edilen dört kültür tabakasından en erkeni MÖ 2500-2200 arasına tarihlenen Erken Tunç Çağı'na aittir. ETÇ III tabakası mimari, küçük buluntuları ve seramikleri ile temsil edilmektedir. Erken Tunç Çağı'na ait tek avlu çevresinde beş mekândan oluşan yapılaşma bulunmaktadır. Murat Höyük seramik form tipolojisini çömlek, çanak, bardak, maşrapa, kadeh, akıtacaklı kap, tepsisi ve küpten oluşturmaktadır. Araştırmalarda, Murat Höyük yapılaşması ve buluntularının, Yukarı Fırat Havzası özellikleri gösterdiği tespit edilmiştir.

Çalışma kapsamında bölge içerisinde en iyi araştırılan alanlardan olan Yukarı Fırat Havzası içerisinde bulunan ancak yeterli olarak araştırmanın yapılmadığı Bingöl İli'nde yer alan Murat Höyük yerleşimi çalışmaları ile havza içerisindeki kültürel yapılanmanın ortaya konması ve bölge arkeolojisine yeni katkılar sağlanması hedeflenmektedir.

ABSTRACT

Murat Höyük is located in Murat Village, Solhan District, Bingöl Province, Turkey. In 2019, rescue excavations initiated by the Elazığ Museum of Archaeology and Ethnography under the auspices of the Ministry of Culture and Tourism were completed. This study evaluated Early Bronze Age ceramics unearthed during the rescue excavations at Murat Höyük. The earliest of the four cultural layers identified in the studies belongs to the Early Bronze Age, dated between 2500-2200 BC. The EBA III layer is represented by its architecture, small finds, and ceramics. The Early Bronze Age settlement consists of five structures arranged around a single courtyard. The Murat Höyük ceramic form typology consists of pots, bowls, cups, pitchers, goblets, spout vessels, trays, and jars. During the researches, it was determined that the settlement and finds of Murat Höyük show the characteristics of the Upper Euphrates Basin.

The research aims to contribute to the understanding of the cultural formation in the basin and provide new contributions to the regional archaeology by investigating the Murat Höyük settlement, which is located in the Bingöl Province, an area that has not been adequately researched despite being one of the best-researched areas in the Upper Euphrates Basin.

Atıf/Citation: Özdemir, A. ve Tütüncüler Bircan, Ö. (2024). Murat Höyük Erken Tunç Çağı III Seramiğinin Değerlendirilmesi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 34, 3, 1079-1095.

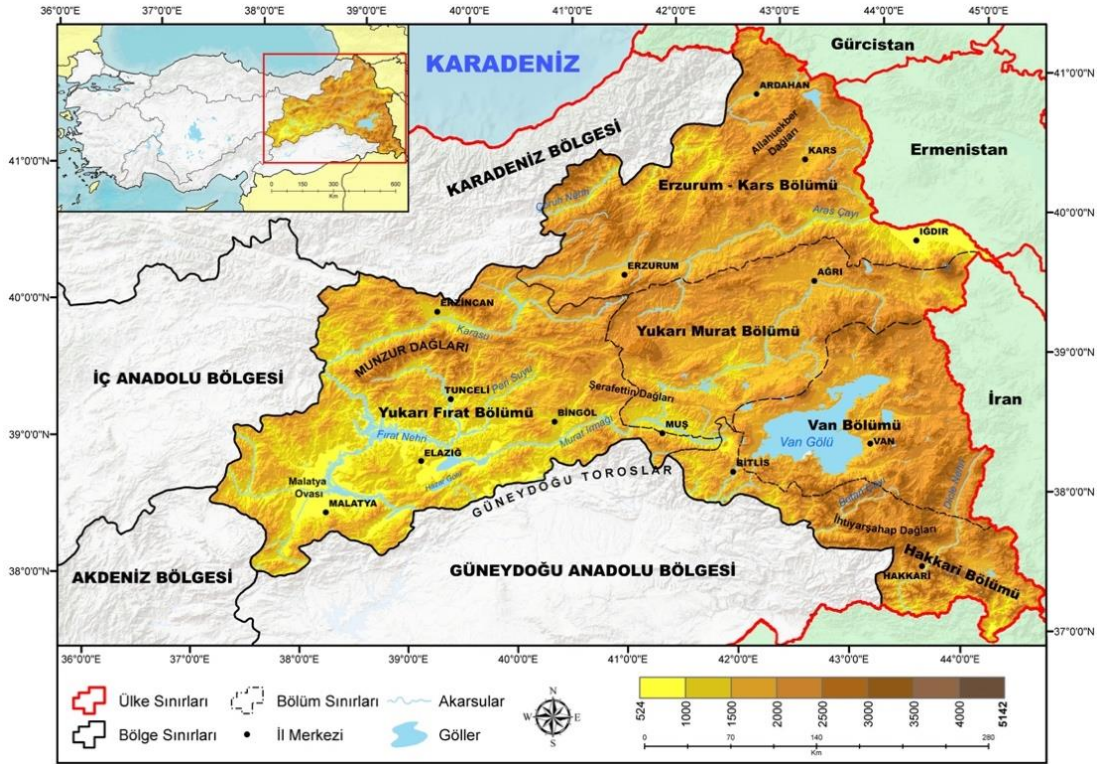
Sorumlu yazar/Corresponding author: Ayşe ÖZDEMİR, ayseabali09@gmail.com

* Bu çalışma, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı'nda yürütülmüş "Murat Höyük Erken Tunç Çağı III Seramikleri" adlı doktora tezinden üretilmiştir.

1. Giriş

Tarih boyunca toplumların yerleşim alanı seçiminde su kaynakları, kullanılacak arazi, güvenlik ve hammadde kaynaklarına olan yakınlık gibi kriterler ön planda olmuştur. Yerleşim alanları için seçilen alanların doğal çevresi toplumların geçim ekonomilerini etkilemektedir. Bu nedenlere bağlı olarak da beslenme, barınma ve üretim faaliyetleri açısından Doğu Anadolu Bölgesi'nde de çevresel faktörler etkilidir. Doğu Anadolu Bölgesi kendine has özelliklere sahip, kuzey ve güney yönlerden dağlarla çevrili, İç Anadolu Bölgesi'ne doğru üçgen şeklinde uzamaktadır. Yüksek bir rakıma sahip, karasal iklim özellikleri görülen bölge, Suriye-Mezopotamya, İran, Kafkaslar ve İç Anadolu Bölgesi ile çevrelenmiştir.

Doğu Anadolu Bölgesi coğrafyacılar tarafından yerel ve coğrafi özellikleri açısından Yukarı Fırat, Erzurum-Kars, Yukarı Murat- Van ve Hakkâri olmak üzere dört bölümde incelenmektedir (Şekil 1). Yukarı Fırat Havzası içerisinde de Tunceli, Erzincan, Elazığ, Malatya ve Bingöl illeri yer almaktadır (Eriş, 1953: 119-125).

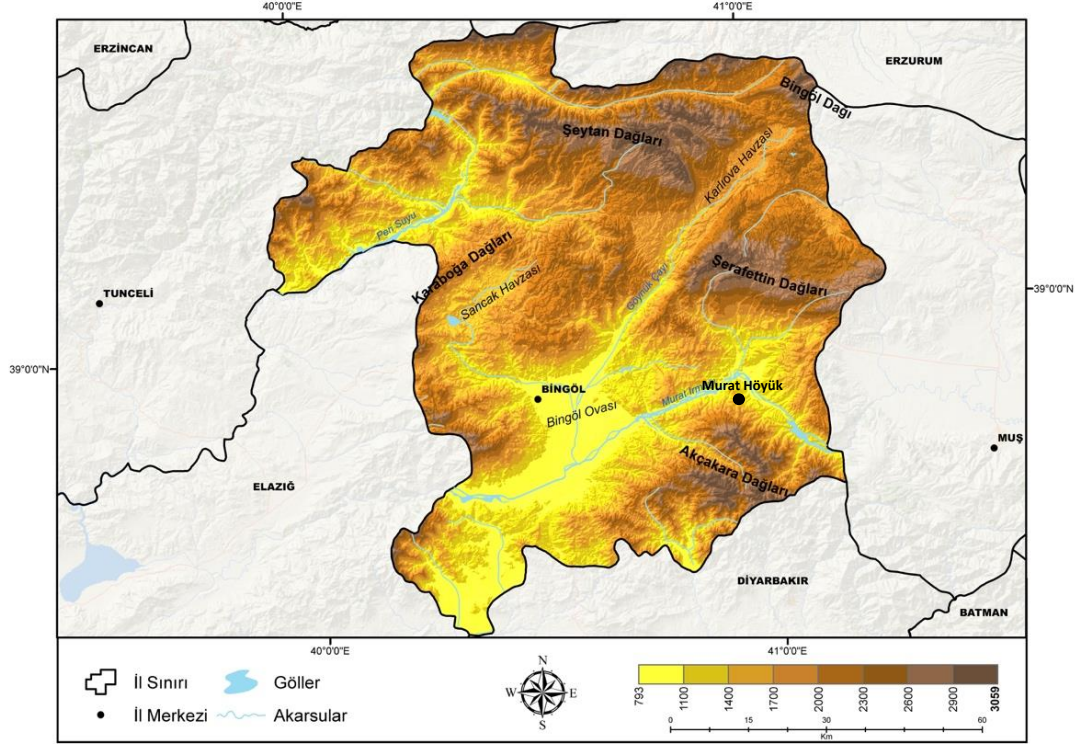
Şekil 1. Doğu Anadolu Bölgesi'nin bölümleri (Çizen: Alperen Özdemir).

Bölgeler arasında “Erzurum-Kars Bölümü” ve “Yukarı Fırat Bölümü” arkeolojik açıdan en iyi değerlendirilen bölümlerdir. Son yıllarda “Van-Muş Bölümü” çalışmalarında artış görülmektedir. “Hakkâri Bölümü” ise bölgede en az araştırmanın yapıldığı alandır (Işıklı, 2015: 24; Özfirat, 2022a).

Bölgedeki ilk araştırmalar 1945 yılında Kılıç Kökten tarafından gerçekleştirilmiştir (Kökten, 1947: 659). 1956 yılında Charles Allen Burney bölgeyi gezip tespitlerini belgelendirmiştir (Burney, 1958:157). Doğu Anadolu Bölgesi'nin Yukarı Fırat Bölümü'ndeki arkeolojik kazı çalışmaları 1968 yılındaki Keban Projesi kapsamında başlamıştır (Whallon ve Kantmann, 1970: 1- 12). Bölgede, Tunceli ve Bingöl hattında yapılan yüzey araştırmalarıyla da birçok yerleşim yeri tespit edilmiştir (Sevin, 1987: 5-6; Sevin, 1988: 461). Bingöl İli ve Solhan İlçesi'nde K. Kökten tarafından sınırlı da olsa yüzey araştırması gerçekleştirilmiştir (Kökten, 1947: 463). Bingöl'deki ilk sistemli arkeolojik kazılar ise 2018 yılında Murat Tepe ve 2019 yılında Murat Höyük yerleşimlerinde yapılmıştır. Solhan, Genç ve Karlıova ilçelerinde 2019, 2021 ve 2022 yıllarında arkeolojik yüzey araştırmaları yapılmıştır. Yapılan çalışmalarda sadece Solhan'da 10'un üzerinde yerleşim tespit edilmiştir (Danışmaz, 2021).

2. Murat Höyük Erken Tunç Çağı III

Doğu Anadolu Bölgesi'nde yükselti nedeniyle bölge içerisinde dağ sıraları ve bu dağlar arasında kalan ovalar ve platolar yer almaktadır (Erinç, 1953: 4). Doğu Anadolu Bölgesi'nin Yukarı Fırat Bölümü'nde, Çapakçur ve Gayt Dereleri'nin Bingöl Ovası'na ulaştığı alanda kurulan Bingöl, yüksek dağlarla çevrelenen kapalı bir çanak şeklindedir (Esen ve Avcı, 2018: 446), (Şekil 2).

Şekil 2. Bingöl İli topografyasına ait harita üzerinde Murat Höyük'ün konumu (Çizen: Alperen Özdemir).

Doğu Anadolu Bölgesi'nin Yukarı Fırat Bölümü'nde yer alan Murat Tepe ve Murat Höyük yerleşimleri, Murat Nehri kenarında ılıman iklim özellikleri gösteren ve yerleşme açısından en uygun alana konumlanmıştır (Sunkar ve Avcı, 2021: 23). Yerleşimler, Bingöl İl merkezinin yaklaşık 40 km doğusunda, Solhan İlçe merkezinin yaklaşık 12 km güneybatısında, Murat Köyü'nün 250 m güneyinde yer almaktadır.

Uzun süreli yerleşik bir yaşam için uygun şartlara sahip bir coğrafi alanda yer alan Murat Höyük'te, kurtarma kazı çalışmaları sonucunda elde edilen C14 analizlerinin sonuçları ile bölgesel kültürel karşılaştırmalı kronoloji metoduna göre dört kültür tabakası (I-IV) tespit edilmiştir (Tablo 1).

Tablo 1. Murat Höyük ana kültür tabakalarını gösteren tablo.

Kültür Katı	Yaklaşık Kalibre Tarihleri	Görece Kronoloji
Murat Höyük I	MS 9-10 yy	Orta Çağ
Murat Höyük II	MÖ 9-6 yy	Orta Demir Çağı-Urartu
Murat Höyük III	MÖ 12-10 yy	Erken Demir Çağı
Murat Höyük IV	MÖ 2500-2200	Erken Tunç Çağı III

I. Kültür tabakasında höyüğün kuzey ve kuzeydoğu kısımları ağırlıklı olmak üzere Orta Çağ'da iskân görmüştür. Yaklaşık bin üç yüz yıllık bir boşluktan sonra, höyüğün genelini kapsayan II. Kültür tabakası olarak Orta Demir Çağı yerleşimi bulunmaktadır. Yüz yıllık bir aranın ardından, III. Kültür tabakası olarak Erken Demir Çağı olduğu tespit edilmiştir. Yaklaşık bin yıllık bir boşluğun ardından, ana kaya üzerine kurulmuş olan

ETÇ III tabakası bulunmaktadır. ETÇ III tabakası, höyüğün nehre yakın olan güney ve güneydoğusunda yoğunlaşmıştır (Özdemir ve Özdemir, 2021: 33-39).

Höyükteki çalışmalarda ETÇ III yerleşimine ait 5 adet mekân ve 1 adet avlu ortaya çıkarılmıştır. Ortaya çıkarılan mimari yapılar kuzeybatı-güneydoğu yönlü inşa edilen bir Çevre Duvarı ile sınırlandırılmıştır (Özdemir 2021: 50). Ortaya çıkarılan mimari yapılar taş temel üzerine kerpiç duvarlarla inşa edilmiştir. Dikdörtgen planlı, tek odalı ve tabanları sıkıştırılmış topraktır. Bazı duvar yapılarında kerpiç ve sıva izleri görülmektedir. Mekanların yanı sıra ortaya çıkarılan avlu yapısı içerisinde oval planlı taş döşeme seki ortaya çıkarılmıştır. Mekanları ve avluyu çevreleyen çevre duvarı ise kuzeydoğu-güneybatı uzantılı, 14 m uzunluğa, 1.10 m ile 1.45 m arasında değişen kalınlığa sahiptir. Çevre duvarı taşları üzerinde ele geçen kerpiçler, duvarın taş temel üzerine kerpiç olarak inşa edildiğini göstermektedir (Şekil 3).

Şekil 3. Murat Höyük mimari kalıntılarının genel planı ve yerleşim katları.

Yerleşimde ortaya çıkarılan mekânların içlerinden ve avludan pişmiş toprak, kemik, taş ve metal buluntular ele geçmiştir. ETÇ III tabakasına ait Mekân 3'ün içerisindeki *in situ* taşınabilir ocak içerisinde alınan karbonize olmuş odun parçasının radyokarbon tarihi (Tubitak-0842) MÖ 2499-2396 cal. (2 α) arasında bir tarihi vermiştir. Mekân 4'te *in situ* olarak ele geçen çömlek içerisinde alınan karbonize olmuş tohum tanesi radyokarbon tarihine göre (Tubitak-0834) MÖ 2348-2189 cal. (2 α) arasına tarihlenmiştir (Özdemir ve Özdemir, 2020: 134).

Yerleşimde yapılan çalışmalarda, pişmiş topraktan taşınabilir ocaklar ve ocak ayakları (Bamyacı, 2021), zoomorfik figürinler (Özdemir ve Çınar, 2021), antropomorfik figürinler (Özdemir ve Mutlu, 2020), tekerlekler, ağırşaklar ve ağırlıklar (Tütüncüler Bircan, 2021), çeç damga mührü (Özdemir ve Özdemir, 2020); kemikten delikli iğne, bız, spatula ve tarak (Başaran Mutlu, 2021); taştan üst öğütme taşları, alt öğütme taşları ve el taşları ile havaneli, tokaç, balta, keser, keski, sap delikli kazma (Bamyacı, 2021) ile obsidyen aletler, ok

ucu ve dilgi (Moscone, 2021) ele geçmiştir. Ayrıca tabakaya tarihlendirilen 1 adet metal figürin (Özdemir ve Bamyacı, 2022) de ele geçen buluntular arasındadır.

Murat Höyük ETÇ yerleşiminin kerpiçlerde ve sıvalarında gözlemlenen izlerine dayanılarak bir yangınla son bulduğu söylenebilir. Yaşanan yangının ardından ise yerleşim terk edilmiştir.

3. Murat Höyük Erken Tunç Çağı III Seramiği

Seramik üretiminde, kapların kil çamurdan kap biçimine dönüşümüne kadar olan süreçte farklı üretim teknikleri ve özellikleri görülmektedir. Çalışma kapsamında incelenen seramikler teknik özellikleri açısından hamur yapıları, yüzey özellikleri ve astar renkleri ile pişirilme kalitesi bağlamında değerlendirilmiştir. ETÇ III seramiklerinin tamamı el yapımıdır. Hamur yapısı ve katkı maddeleri kapsamında 5 gruba ayrılmıştır. Hamur yapısında taşçık katkı ve bitkisel katkı yoğunluktadır. Hamur 1, az miktarda bitkisel katkı, orta miktarda küçük ve az miktarda orta büyüklükte taşçık; Hamur 2, orta miktarda bitkisel katkı, yoğun miktarda küçük ve orta miktarda orta büyüklükte taşçık; Hamur 3, orta miktarda bitkisel katkı, orta miktarda orta ve az miktarda büyük boyutlu taşçık; Hamur 4, yoğun miktarda bitkisel katkı, yoğun miktarda küçük ve orta miktarda orta boyutlu taşçık; Hamur 5, Yoğun miktarda bitkisel katkı, orta miktarda orta ve az miktarda büyük boyutlu taşçık içermektedir. Hamur renginde sayısal fazlalık kırmızı (2.5 YR 5/6), sarımsı kırmızı (5 YR 5/6), kırmızımsı kahve (5 YR 5/3), kahverengi (7.5 YR 5/4), devetüyü (7.5 YR 6/6)'dür. Yüzey renginde sayısal fazlalık kırmızı ve tonlarındadır. Kırmızı, sarımsı kırmızı, kırmızımsı kahverengi yoğun olarak görülmektedir.

Murat Höyük çalışmalarında ortaya çıkarılan seramikler tipolojik açıdan incelendiğinde çanak, çömlek, testi, bardak, maşrapa, kadeh, akıtacaklı kap, çömlekçik ve küp olarak gruplandırılmıştır. Kendi içerisinde alt gruplarda incelenen seramiklerden sayıca en fazla olan çömleklerdir. Murat Höyük ETÇ III kap tipleri içerisinde 5 adet bardak, 3 adet maşrapa, 2 adet kadeh (Şekil 4), 5 adet akıtacaklı kap, 5 adet tepsi, 2 adet çömlekçik ve 1 adet küp ile karakterize olmaktadır.

Murat Höyük ETÇ III seramik grubunda 3 adeti tam, 2 adeti kabın 1/3'ü veya 2/3'ü oranında, ağız kenarından dibe tüm gövdeye ait parça olarak toplam 5 bardak ve parçası yer almaktadır. Bardaklar yoğun olarak bitkisel ve taşçık katkılı hamur içeriğine sahiptir. Buluntu grubu basit-yuvarlak, hafif dışa çekik yuvarlak ağız kenarlı, dik-düz gövdeli ve yuvarlak veya düz dipli olarak karşımıza çıkmaktadır. Murat Höyük ETÇ III seramik grubundan 3 adeti tam maşrapa ele geçmiştir. Yoğun olarak bitkisel ve taşçık katkılı hamur içeriğine sahiptir. Buluntu grubu basit-yuvarlak ve düz ağız kenarlı, yuvarlak gövdeli, düz ya da yuvarlak diplidir. ETÇ III seramik grubundan 1 kadeh ve 1 kadeh kaidesi ele geçmiştir. Kadehler yoğun olarak bitkisel ve taşçık katkılı hamur içeriğine sahiptir. Form, basit, düzleştirilmiş ağız kenarlı, kaideye doğru daralan hafif yuvarlatılmış gövdeye sahip ve yüksek kaidelidir.

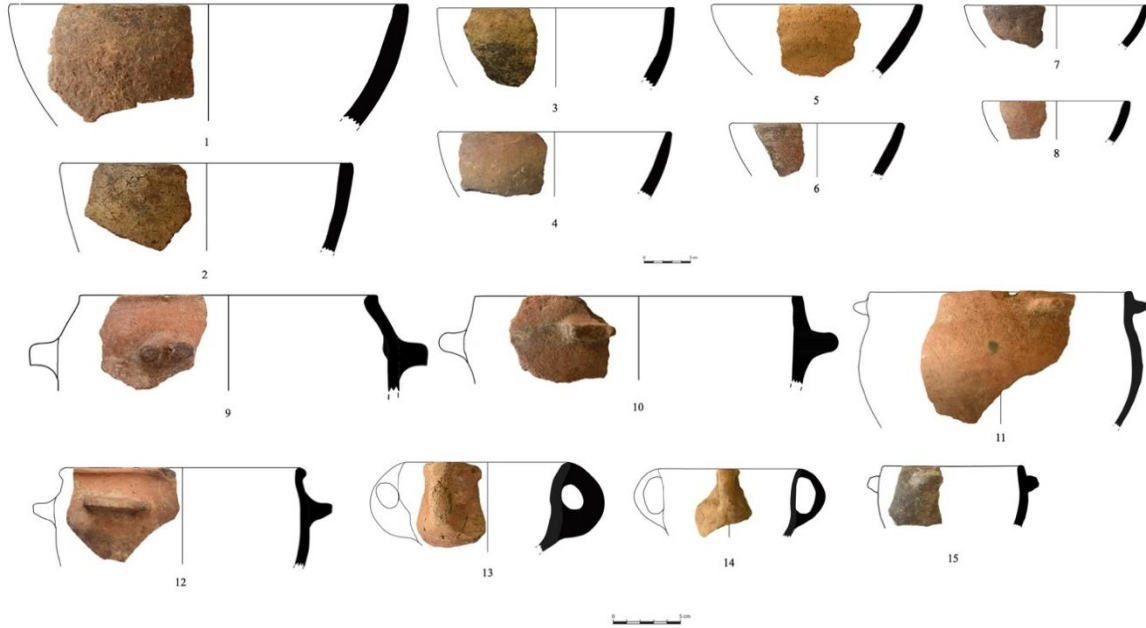

Şekil 4. Murat Höyük ETÇ III bardak, maşrapa ve kadeh tipleri.

Şekil 4 Katalog:

- Form:** Yuvarlak ağız kenarlı, düz gövdeli, yuvarlatılmış düz dipli bardak
Buluntu yeri: MH19-U18
Yüze Rengi: 7.5 YR 4/1 **Hamur Rengi:** 7.5 YR 4/1
Ağız Çapı: 9 cm **Dip Çapı:** 3.5 cm
Katkı: Orta miktarda bitkisel katkı, orta miktarda orta ve az miktarda büyük boyutlu taşçık
Pişme: Orta
- Form:** Dışa çekik, yuvarlak ağız kenarlı, yuvarlak gövdeli, yuvarlatılmış, düz dipli maşrapa
Buluntu yeri: MH19-U19
Yüze Rengi: 10 YR 6/3 **Hamur Rengi:** 10 YR 6/3
Ağız Çapı: 8.3 cm **Dip Çapı:** 4.6 cm
Katkı: Yoğun miktarda bitkisel katkı, yoğun miktarda küçük ve orta miktarda orta boyutlu taşçık
Pişme: İyi
- Form:** Düz ağız kenarlı, daralan gövdeli, yüksek kaideli kadeh
Buluntu yeri: MH19-T20
Yüze Rengi: 2.5 YR 5/6 **Hamur Rengi:** 2.5 YR 5/6
Ağız Çapı: 9 cm **Dip Çapı:** 4 cm
Katkı: Yoğun miktarda bitkisel katkı, orta miktarda orta ve az miktarda büyük boyutlu taşçık
Pişme: Kötü

Murat höyük ETÇ III seramikleri içerisinde kullanım gören formlardan diğeri çanaklardır. Genellikle günlük kullanım kapları arasında geniş bir yer tutan çanak formlarından 4 tanesi tam, 6 tanesi tama yakın, 219 adeti parça olarak ele geçmiştir (Şekil 5).

Şekil 5. Murat Höyük ETÇ III çanak tipleri

Çanaklar gövde yüksekliklerine göre, sığ çanaklar ve derin çanaklar olarak iki alt grupta incelenmiştir. Sığ çanaklar kendi içerisinde basit, düz ve yuvarlak ağız kenarlılar, dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlılar, içe çekik ağız kenarlılar olarak gruplandırılmıştır. Ele geçen örnekler hem kulplu hem de kulpsuz olarak karşımıza çıkmaktadır. Çiftli boynuz kulp, yatay tutamak kulp ve düğme kulp görülen kulp çeşitleridir. Sığ çanakların çoğunluğunu bezemesiz örnekler oluşturmaktadır. Bezemeli örneklerde ise ağız kenarı altında yer alan kazıma bezeme görülmektedir. Motif türleri arasında düz, yatay çizgiler, tek panel içerisinde iç içe aç ve dalga şeklinde üçgenler içerisinde noktalar sayılabilir.

Derin çanaklar basit, düz ve yuvarlak ağız kenarlılar, dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlılar, içe çekik ağız kenarlılar olarak gruplandırılmıştır.

Buluntu grubunun çoğunluğunu bezemesiz örnekler oluşturmaktadır. Bezemeli seramikler içerisinde kazıma ve kabartma bezemeli örnekler bulunmaktadır. Kazıma bezemeli örneklerin tamamında bezeme ağız kenarı altında yer almaktadır. Motif türleri olarak, tek yatay çizgi, tek panel içerisinde sağa ve sola yatay şekilde birbiriyle kesişen çizgiler, çift panel içerisinde devamlı şekilde yapılmış, içleri taralı üçgenler görülmektedir.

Şekil 5 Katalog:

1. **Form:** Düz ağız kenarlı, yuvarlak gövdeli çanak
Buluntu yeri: MH19-U19
Yüzey Rengi: 5 YR 5/3 **Hamur Rengi:** 5 YR 5/6
Ağız Çapı: 24 cm **Yükseklik:** 7.1 cm
Katkı: Yoğun miktarda bitkisel katkı, orta miktarda orta ve az miktarda büyük boyutlu taşçık
Pişme: İyi
2. **Form:** Düz ağız kenarlı, daralan gövdeli çanak
Buluntu yeri: MH19-S19
Yüzey Rengi: 7.5 YR 5/3 **Hamur Rengi:** 7.5 YR 5/6
Ağız Çapı: 20 cm **Yükseklik:** 7.1 cm
Katkı: Yoğun miktarda bitkisel katkı, yoğun miktarda küçük ve orta miktarda orta boyutlu taşçık
Pişme: İyi
3. **Form:** Düz ağız kenarlı, yuvarlak gövdeli çanak
Buluntu yeri: MH19-U19
Yüzey Rengi: 7.5 YR 2.5/1 **Hamur Rengi:** 7.5 YR 5/3
Ağız Çapı: 18.2 cm **Yükseklik:** 5.8 cm
Katkı: Az miktarda bitkisel katkı, orta miktarda küçük ve az miktarda orta büyüklükte taşçık
Pişme: İyi
4. **Form:** Düz ağız kenarlı, daralan gövdeli çanak
Buluntu yeri: MH19-U18
Yüzey Rengi: 2.5 YR 5/3 **Hamur Rengi:** 2.5 YR 5/4
Ağız Çapı: 20 cm **Yükseklik:** 7.1 cm
Katkı: Yoğun miktarda bitkisel katkı, yoğun miktarda küçük ve orta miktarda orta boyutlu taşçık
Pişme: Kötü
5. **Form:** Düz ağız kenarlı, yuvarlak gövdeli çanak
Buluntu yeri: MH19-U20
Yüzey Rengi: 7.5 YR 6/6 **Hamur Rengi:** 7.5 YR 6/6
Ağız Çapı: 20 cm **Yükseklik:** 6.8 cm
Katkı: Yoğun miktarda bitkisel katkı, orta miktarda orta ve az miktarda büyük boyutlu taşçık
Pişme: İyi
6. **Form:** Düz ağız kenarlı, daralan gövdeli çanak
Buluntu yeri: MH19-U18
Yüzey Rengi: 2.5 YR 5/4 **Hamur Rengi:** 2.5 YR 5/6
Ağız Çapı: 16 cm **Yükseklik:** 5.1 cm
Katkı: Orta miktarda bitkisel katkı, yoğun miktarda küçük ve orta miktarda orta yoğunlukta taşçık
Pişme: İyi
7. **Form:** Düz ağız kenarlı, daralan gövdeli çanak
Buluntu yeri: MH19-U18
Yüzey Rengi: 2.5 YR 5/3 **Hamur Rengi:** 7.5 YR 5/4
Ağız Çapı: 18 cm **Yükseklik:** 4.1 cm
Katkı: Yoğun miktarda bitkisel katkı, yoğun miktarda küçük ve orta miktarda orta boyutlu taşçık
Pişme: İyi
8. **Form:** Düz ağız kenarlı, daralan gövdeli çanak
Buluntu yeri: MH19-T19
Yüzey Rengi: 5 YR 5/6 **Hamur Rengi:** 5 YR 5/6
Ağız Çapı: 20 cm **Yükseklik:** 7.1 cm
Katkı: Orta miktarda bitkisel katkı, yoğun miktarda küçük ve orta miktarda orta yoğunlukta taşçık
Pişme: Orta

9. **Form:** Düz ağız kenarlı, yuvarlak gövdeli çanak
Buluntu yeri: MH19-U19
Yüzey Rengi: 2.5 YR 5/8 **Hamur Rengi:** 5 YR 5/6
Ağız Çapı: 20 cm **Yükseklik:** 7.1 cm
Katkı: Orta miktarda bitkisel katkı, orta miktarda orta ve az miktarda büyük boyutlu taşçık
Pişme: İyi
10. **Form:** Düz ağız kenarlı, daralan gövdeli çanak
Buluntu yeri: MH19-U19
Yüzey Rengi: 5 YR 5/6 **Hamur Rengi:** 5 YR 5/6
Ağız Çapı: 20 cm **Yükseklik:** 7.4 cm
Katkı: Yoğun miktarda bitkisel katkı, yoğun miktarda küçük ve orta miktarda orta boyutlu taşçık
Pişme: İyi
11. **Form:** Yuvarlak ağız kenarlı, yuvarlak gövdeli çanak
Buluntu yeri: MH19-U18
Yüzey Rengi: 2.5 YR 5/6 **Hamur Rengi:** 2.5 YR 5/6
Ağız Çapı: 18 cm **Yükseklik:** 8.7 cm
Katkı: Orta miktarda bitkisel katkı, yoğun miktarda küçük ve orta miktarda orta yoğunlukta taşçık
Pişme: İyi
12. **Form:** Yuvarlak ağız kenarlı, yuvarlak gövdeli çanak
Buluntu yeri: MH19-T19
Yüzey Rengi: 5 YR 5/4 **Hamur Rengi:** 5 YR 5/6
Ağız Çapı: 14 cm **Yükseklik:** 5.1 cm
Katkı: Yoğun miktarda bitkisel katkı, orta miktarda orta ve az miktarda büyük boyutlu taşçık
Pişme: Orta
13. **Form:** Dışa eğik ağız kenarlı, yuvarlak gövdeli çanak
Buluntu yeri: MH19-U18
Yüzey Rengi: 5 YR 5/6 **Hamur Rengi:** 5 YR 5/6
Ağız Çapı: 16 cm **Yükseklik:** 7 cm
Katkı: Orta miktarda bitkisel katkı, yoğun miktarda küçük ve orta miktarda orta yoğunlukta taşçık
Pişme: Orta
14. **Form:** Dışa eğik ağız kenarlı, yuvarlak gövdeli çanak
Buluntu yeri: MH19-U18
Yüzey Rengi: 7.5 YR 5/4 **Hamur Rengi:** 7.5 YR 5/6
Ağız Çapı: 16 cm **Yükseklik:** 4.8 cm
Katkı: Az miktarda bitkisel katkı, orta miktarda küçük ve az miktarda orta büyüklükte taşçık
Pişme: Orta
15. **Form:** İçe çekik, yuvarlak ağız kenarlı, yuvarlak gövdeli sığ çanak
Buluntu yeri: MH19-U19
Yüzey Rengi: 5 YR 3/1 **Hamur Rengi:** 5 YR 4/2
Ağız Çapı: 12 cm **Yükseklik:** 5.1 cm
Katkı: Az miktarda bitkisel katkı, orta miktarda küçük ve az miktarda orta büyüklükte taşçık
Pişme: İyi

Yerleşimde sayısal olarak en fazla ele geçen grup çömlerlerdir. Yerleşimde yapılan çalışmalarda 8 tanesi tüm, 669 tanesi parça olmak üzere 677 adet çömlek formuna sahip seramik ele geçmiştir (Şekil 6). Çalışmalarda ortaya çıkarılan çömlek parçaları kendi içerisinde kısa boyunlu çömler, uzun boyunlu çömler, silindirik boyunlu çömler ve dışa eğik boyunlu çömler olarak gruplandırılmıştır. Kısa boyunlu çömlek parçaları basit, dışa çekik, dışa çekik ve kalınlaştırılmış, dışta kalınlaştırılmış ve dörtgen şeklinde kalınlaştırılmış ağız kenarlılar olarak gruplandırılmıştır. Uzun boyunlu çömlek parçaları basit, dışa çekik ve kalınlaştırılmış ağız kenarlılar olarak ayrılmıştır. Silindirik boyunlu çömlek parçaları düz ve yuvarlak, dışa çekik, dışa çekik ve kalınlaştırılmış ve dörtgen şeklinde kalınlaştırılmış ağız kenarlılar olarak kendi içerisinde gruplandırılmıştır. Dışa eğik boyunlu çömlek parçaları basit, dışa çekik ve dışta kalınlaştırılmış ağız kenarlılardır.

Şekil 6. Murat Höyük ETÇ III çömlek tipleri.

Şekil 6 Katalog:

1. **Form:** Hafif dışa çekik, yuvarlak ağız kenarlı kısa boyunlu çömlek
Buluntu yeri: MH19-V18
Yüzey Rengi: 5 YR 4/2 **Hamur Rengi:** 5 YR 4/2
Ağız Çapı: 22 cm **Yükseklik:** 12.8 cm
Katkı: Az miktarda bitkisel katkı, orta miktarda küçük ve az miktarda orta büyüklükte taşçık
Pişme: İyi
2. **Form:** Hafif dışa çekik, yuvarlak ağız kenarlı kısa boyunlu çömlek
Buluntu yeri: MH19-U18
Yüzey Rengi: 7.5 YR 5/4 **Hamur Rengi:** 7.5 YR 5/6
Ağız Çapı: 22 cm **Yükseklik:** 12.8 cm
Katkı: Orta miktarda bitkisel katkı, orta miktarda orta ve az miktarda büyük boyutlu taşçık
Pişme: İyi
3. **Form:** Hafif dışa çekik, yuvarlak ağız kenarlı kısa boyunlu çömlek
Buluntu yeri: MH19-U19
Yüzey Rengi: 7.5 YR 4/1 **Hamur Rengi:** 7.5 YR 6/6
Ağız Çapı: 20 cm **Yükseklik:** 10.4 cm
Katkı: Az miktarda bitkisel katkı, orta miktarda küçük ve az miktarda orta büyüklükte taşçık
Pişme: İyi
4. **Form:** Hafif dışa çekik, yuvarlak ağız kenarlı kısa boyunlu çömlek
Buluntu yeri: MH19-U19
Yüzey Rengi: 5 YR 5/4 **Hamur Rengi:** 5 YR 5/6
Ağız Çapı: 14 cm **Yükseklik:** 8.4 cm
Katkı: Yoğun miktarda bitkisel katkı, yoğun miktarda küçük ve orta miktarda orta boyutlu taşçık
Pişme: İyi
5. **Form:** Hafif dışa çekik, yuvarlak ağız kenarlı kısa boyunlu çömlek
Buluntu yeri: MH19-U18
Yüzey Rengi: 2.5 YR 5/4 **Hamur Rengi:** 2.5 YR 5/6
Ağız Çapı: 18 cm **Yükseklik:** 9.6 cm
Katkı: Yoğun miktarda bitkisel katkı, yoğun miktarda küçük ve orta miktarda orta boyutlu taşçık
Pişme: Kötü
6. **Form:** Dışa çekik ve kalınlaştırılmış, yuvarlak ağız kenarlı kısa boyunlu çömlek
Buluntu yeri: MH19-U19
Yüzey Rengi: 2.5 YR 5/4 **Hamur Rengi:** 2.5 YR 5/6
Ağız Çapı: 14 cm **Yükseklik:** 10.2 cm
Katkı: Yoğun miktarda bitkisel katkı, orta miktarda orta ve az miktarda büyük boyutlu taşçık
Pişme: Orta
7. **Form:** Hafif dışa çekik, yuvarlak ağız kenarlı kısa boyunlu çömlek
Buluntu yeri: MH19-P19
Yüzey Rengi: 5 YR 5/6 **Hamur Rengi:** 5 YR 5/4
Ağız Çapı: 10 cm **Yükseklik:** 6.2 cm
Katkı: Az miktarda bitkisel katkı, orta miktarda küçük ve az miktarda orta büyüklükte taşçık
Pişme: İyi
8. **Form:** Dışa kalınlaştırılmış, düz ağız kenarlı uzun boyunlu çömlek
Buluntu yeri: MH19-U18
Yüzey Rengi: 2.5 YR 5/4 **Hamur Rengi:** 2.5 YR 5/6
Ağız Çapı: 24 cm **Yükseklik:** 5.1 cm
Katkı: Yoğun miktarda bitkisel katkı, yoğun miktarda küçük ve orta miktarda orta boyutlu taşçık
Pişme: Kötü
9. **Form:** Dışa kalınlaştırılmış, düz ağız kenarlı uzun boyunlu çömlek
Buluntu yeri: MH19-U18
Yüzey Rengi: 5 YR 5/4 **Hamur Rengi:** 5 YR 5/6
Ağız Çapı: 22 cm **Yükseklik:** 10.3 cm
Katkı: Yoğun miktarda bitkisel katkı, orta miktarda orta ve az miktarda büyük boyutlu taşçık
Pişme: Orta
10. **Form:** Dışa kalınlaştırılmış, düz ağız kenarlı uzun boyunlu çömlek
Buluntu yeri: MH19-T20

- Yüzey Rengi:** 5 YR 5/4 **Hamur Rengi:** 5 YR 5/6
Ağız Çapı: 20 cm **Yükseklik:** 8.4 cm
Katkı: Yoğun miktarda bitkisel katkı, orta miktarda orta ve az miktarda büyük boyutlu taşçık
Pişme: Kötü
11. **Form:** Dışa kalınlaştırılmış, düz ağız kenarlı uzun boyunlu çömlek
Buluntu yeri: MH19-T19
Yüzey Rengi: 7.5 YR 5/3 **Hamur Rengi:** 7.5 YR 6/6
Ağız Çapı: 18 cm **Yükseklik:** 10.5 cm
Katkı: Orta miktarda bitkisel katkı, orta miktarda orta ve az miktarda büyük boyutlu taşçık
Pişme: İyi
12. **Form:** Dışa çekik kalınlaştırılmış, düz ağız kenarlı uzun boyunlu çömlek
Buluntu yeri: MH19-U18
Yüzey Rengi: 2.5 YR 5/4 **Hamur Rengi:** 2.5 YR 5/4
Ağız Çapı: 16 cm **Yükseklik:** 8.2 cm
Katkı: Yoğun miktarda bitkisel katkı, yoğun miktarda küçük ve orta miktarda orta boyutlu taşçık
Pişme: Orta
13. **Form:** Dışa kalınlaştırılmış, düz ağız kenarlı uzun boyunlu çömlek
Buluntu yeri: MH19-T19
Yüzey Rengi: 5 YR 5/4 **Hamur Rengi:** 5 YR 5/6
Ağız Çapı: 14 cm **Yükseklik:** 9.1 cm
Katkı: Orta miktarda bitkisel katkı, orta miktarda orta ve az miktarda büyük boyutlu taşçık
Pişme: Orta
14. **Form:** Dışa çekik ve kalınlaştırılmış, düz ağız kenarlı uzun boyunlu çömlek
Buluntu yeri: MH19-U18
Yüzey Rengi: 5 YR 4/3 **Hamur Rengi:** 5 YR 5/6
Ağız Çapı: 16 cm **Yükseklik:** 3.9 cm
Katkı: Yoğun miktarda bitkisel katkı, yoğun miktarda küçük ve orta miktarda orta boyutlu taşçık
Pişme: Kötü
15. **Form:** Dışa çeki ve kalınlaştırılmış, düz ağız kenarlı uzun boyunlu çömlek
Buluntu yeri: MH19-U19
Yüzey Rengi: 5 YR 5/4 **Hamur Rengi:** 5 YR 5/4
Ağız Çapı: 12 cm **Yükseklik:** 3.7 cm
Katkı: Yoğun miktarda bitkisel katkı, yoğun miktarda küçük ve orta miktarda orta boyutlu taşçık
Pişme: Kötü
16. **Form:** Hafif dışa çekik, düz ağız kenarlı kulplu çömlek
Buluntu yeri: MH19-T19
Yüzey Rengi: 5 YR 3/1 **Hamur Rengi:** 5 YR 5/6
Ağız Çapı: 28 cm **Yükseklik:** 10.7 cm
Katkı: Yoğun miktarda bitkisel katkı, orta miktarda orta ve az miktarda büyük boyutlu taşçık
Pişme: Orta
17. **Form:** Dışa kalınlaştırılmış, yuvarlak ağız kenarlı kulplu çömlek
Buluntu yeri: MH19-U18
Yüzey Rengi: 5 YR 5/3. **Hamur Rengi:** 5 YR 5/6
Ağız Çapı: 26 cm **Yükseklik:** 8.4 cm
Katkı: Yoğun miktarda bitkisel katkı, yoğun miktarda küçük ve orta miktarda orta boyutlu taşçık
Pişme: Kötü
18. **Form:** Hafif dışa çekik, düz ağız kenarlı kulplu çömlek
Buluntu yeri: MH19-U19
Yüzey Rengi: 5 YR 5/4 **Hamur Rengi:** 5 YR 5/6
Ağız Çapı: 20 cm **Yükseklik:** 6.3 cm
Katkı: Az miktarda bitkisel katkı, orta miktarda küçük ve az miktarda orta büyüklükte taşçık
Pişme: İyi
19. **Form:** Dışa kalınlaştırılmış, düz ağız kenarlı uzun boyunlu çömlek
Buluntu yeri: MH19-U18
Yüzey Rengi: 5 YR 5/6 **Hamur Rengi:** 5 YR 5/6
Ağız Çapı: 16 cm **Yükseklik:** 10.5 cm
Katkı: Yoğun miktarda bitkisel katkı, yoğun miktarda küçük ve orta miktarda orta boyutlu taşçık
Pişme: İyi

20. **Form:** Hafif dışa çekik, yuvarlak ağız kenarlı kulplu çömlek
Buluntu yeri: MH19-U19
Yüzey Rengi: 5 YR 5/4 **Hamur Rengi:** 5 YR 5/6
Ağız Çapı: 20 cm **Yükseklik:** 6.3 cm
Katkı: Az miktarda bitkisel katkı, orta miktarda küçük ve az miktarda orta büyüklükte taşçık
Pişme: İyi
21. **Form:** Dışa kalınlaştırılmış, yuvarlak ağız kenarlı kulplu çömlek
Buluntu yeri: MH19-U18
Yüzey Rengi: 5 YR 5/6 **Hamur Rengi:** 5 YR 5/6
Ağız Çapı: 22 cm **Yükseklik:** 8.1 cm
Katkı: Yoğun miktarda bitkisel katkı, yoğun miktarda küçük ve orta miktarda orta boyutlu taşçık
Pişme: Kötü
22. **Form:** Dışa çekik, yuvarlak ağız kenarlı uzun boyunlu çömlek
Buluntu yeri: MH19-U19
Yüzey Rengi: 2.5 YR 5/4 **Hamur Rengi:** 2.5 YR 5/6
Ağız Çapı: 12 cm **Yükseklik:** 12.9 cm
Katkı: Orta miktarda bitkisel katkı, orta miktarda orta ve az miktarda büyük boyutlu taşçık
Pişme: İyi

Çalışma konusu dahilinde çalışılan çömlek parçaları, kulplu ve kulpsuz olarak karşımıza çıkmaktadır. Kulpların konum ve biçimlerindeki çeşitlilikten dolayı, boynuz kulplu, yatay tutamak, dikey tutamak ve dikey şerit kulp olarak çeşitlenmiştir. Bu tiplerden yatay tutamaklar ve boynuz kulplar sayıca fazladır. Buluntu grubu içerisinde bezemeli ve bezemesiz seramik örnekleri karşımıza çıkmaktadır. Bezemeler ağız kenarı altında başlayıp omza kadar inen, kazıma bezeme, kabartma bezeme, baskı bezeme, tarak bezeme ve baskı-tarak bezemedir. Bezeme türü olarak dalgalı paneller arasında devamlı içleri taralı üçgenler, dalgalar, yuvarlak baskılar, tek şerit şeklinde düz çizgiler, birbirini takip eden üçgenler arasında yuvarlak baskı ve panel içerisinde birbirini takip eden üçgenler görülmektedir (Şekil 7).

Baskı-Tarak Bezeme	
Çizi Bezeme	
Kabartma Bezeme	
Kazıma Bezeme	
Oluk Bezeme	
Tarak Bezeme	

Şekil 7. Çömlekler Üzerinde Bulunan Bezemelere Örnekler.

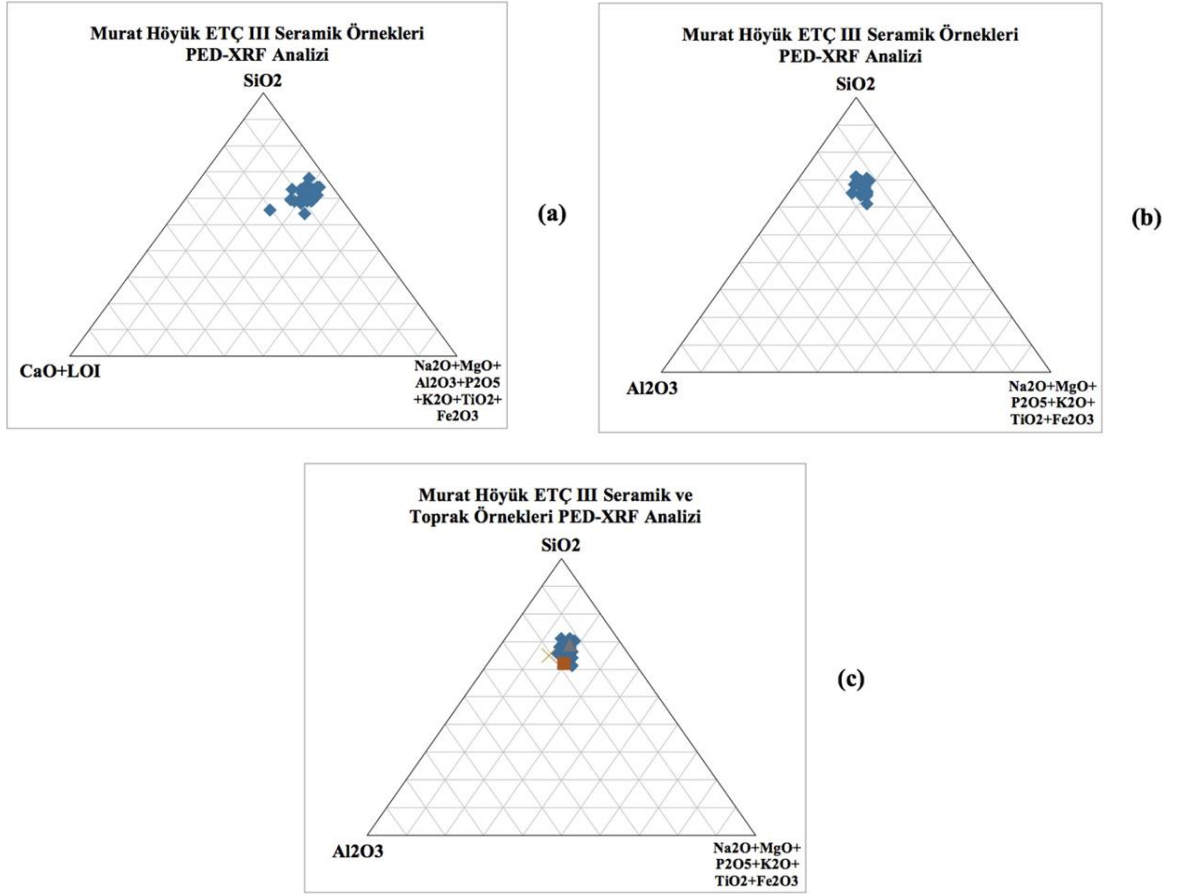
Tipoloji çalışmalarında hangi forma ait olduğu belli olmayan gövde parçaları, kulplar ve dipler incelendiğinde, kulp parçaları içerisinde yoğunluğu dikey kulplar oluşturmaktadır. Ayrıca mahmuzlu kulp, boynuz kulp, ip delikli kulp, düğme kulp, üçüz kulp ve ikiz kulp görülen farklı kulp formları arasındadır. Dip parçaları içerisinde yoğunluk düz diplerdedir. Ayrıca alçak kaideli ve halka dipli örnekler de görülmektedir.

Murat Höyük ETÇ III seramikleri üzerinde yapılan arkeometrik analizlerde seçilen seramikler görsel olarak değerlendirilmiş, fotoğrafları çekilerek belgelenmiş, seramikler üzerinde kodlama çalışması gerçekleştirilmiştir. Seramiklerin hamur renkleri dijital renk ölçer, kalınlıkları da dijital kalınlık ölçer ile belirlenmiş, petrografik özellikleri ince kesitleri üzerinden optik mikroskop analizi kimyasal bileşimleri Polarize Enerji Dağılımlı X-ışını Floresan analizi yapılmıştır.

Yapılan analizler sonucunda seramikler 5 gruba ayrılmıştır. Hamur yapısı içerisinde farklı miktarlarda bitkisel katkı ve farklı boyutlarda taşçıklar görülmektedir. Hamur içerisinde yer alan mika, bir katkı olarak değil, kil kaynağından dolayı yoğun olarak seramiklerin tamamında görülmektedir.

Seramik analizlerinin aynı sıra höyük çevresinden toprak örnekleri de alınmıştır. Hem seramik hem de toprak analizlerinde görüldüğü kadarıyla ETÇ III dönemi seramik üretimi için hammaddenin belirlenmiş bir kaynaktan/alandan tedarik edildiğine işaret etmektedir (Akyol vd., 2021: 256), (Şekil 8).

Seramik örnekleri üzerinde yapılan analizler ve yerleşim çevresinden alınan örneklerin analizlerinde kimyasal veriler çerçevesinde gerçekleştirilen ana element gruplandırmalarının sonucunda seramiklerin benzer bir hammadde kaynağı kullanılarak üretildiği söylenebilir. Hem seramikler hem de toprak örnekleri benzer yapılara sahiptir.

Şekil 8a-b-c: Murat Höyük, ETÇ III seramik ve toprak/kil örneklerinin PED- XRF analizi ile belirlenen ana element içeriklerine göre yapılan gruplandırmalar (Akyol vd., 2021: Figür 5c).

4. Değerlendirme ve Sonuç

Kalkolitik Dönem'de Mezopotamya kültürlerinin etkilerinin görüldüğü Doğu Anadolu Bölgesi'nde MÖ 4. binyılın ikinci yarısından sonra Mezopotamya ile olan ilişkiler zayıflamış, Güney Kafkasya ile Doğu Anadolu ve Kuzey İran arasında sosyal ve kültürel etkileşimler ile yerel toplulukların sosyal yapılarında yeni düzenlemeler ve gelişmeler gözlemlenmektedir (Özdoğan, 2011: 109; Palumbi, 2008: 310). Dönemler

içerisinde kültürler arası ilişkiler artarak devam etmiş ve Erken Tunç Çağı'nın sonunda Ege'den Kuzey Mezopotamya'ya kadar uzanan geniş kültürel bir ilişki ağı ortaya çıkmıştır (Sagona ve Zimansky, 2015: 131). Doğu Anadolu Bölgesi, Geç Kalkolitik/Erken Tunç Çağı başında, Güney Kafkasya coğrafyasında ortaya çıkan Erken Transkafkasya kültürünün etkileşim süreci içerisine dahil olmuştur (Işıklı, 2011: 275). Erken Tunç Çağı'nda Doğu Anadolu Bölgesi'nin Torosların güneyinde kalan bölgenin Mezopotamya ile kuzeyinde kalan dağlık bölgenin ise Güney Kafkasya ile etkileşim içerisinde olduğu görülmektedir.

Yukarı Fırat Havzası içerisinde özellikle Elazığ-Malatya Bölgesi, Mezopotamya, Kuzey Suriye ve Güney Kafkasya kökenli kültürlerin etkisi altında kalmıştır. Yukarı Fırat Havzası'nda ETÇ I'in sona ermesi ile yerel topluluklarda hareketlenme başlamıştır. Bu hareketlenmenin olduğu, geçici göçebe toplulukların bulunduğu yerleşimlerde yapılan çalışmalarda elde edilen verilerle desteklenmektedir. Bu verilerde, ETÇ I'in sonu ve ETÇ II boyunca yerleşim alanlarının sayısında belli bir artış olduğu görülmektedir (Conti ve Persiani, 1993: 387-404).

Doğu Anadolu ETÇ kültürleri hakkındaki bilgilerimizin çoğu Erzurum Ovası'nda ve Yukarı Fırat Havzası'nda yapılan çalışmalar sonucunda elde edilmiştir. Bölgede artan çalışmalar sayesinde Van Gölü çevresindeki kültürel gelişmeler hakkında da bilgilerimiz artmaktadır (Marro, 2011:304-305; Özfirat, 2022b: 553-576).

Erzurum-Kars Bölümü'ne baktığımızda Aşkale Ovası ve onun doğuya doğru devamı olan Erzurum Ovası kesimi arkeolojik açıdan detaylı araştırmaların yapıldığı alanlardır. Erzurum Ovası'nda Doğu Anadolu Bölgesi'nde kültüre ismini veren Karaz yerleşimi, Pulur, Güzelova ve Sos Höyük yerleşimleri yer almaktadır (Işıklı, 2011: 23). Son yıllarda bölgedeki çalışmalarda, TANAP Doğalgaz Boru Hattı Projesi kapsamında Alaybeyi Höyüğü'nde yapılan kazılar sonucunda bölge arkeolojisi için önemli veriler ortaya çıkmıştır (Işıklı, 2019:144). Van-Muş Bölümü'nde ise tespit edilen arkeolojik alanlardan Dilkaya, Karagündüz ve Tilkitepe Höyükleri'nde çalışmalar gerçekleştirilmiştir (Işıklı, 2005: 300).

Doğu Anadolu Bölgesi'nin arkeolojik açıdan en iyi araştırılan bölümlerinden biri Murat Höyük yerleşiminin de içerisinde yer aldığı "Yukarı Fırat Havzası" dır. Havza içerisinde özellikle Malatya ve Elazığ illeri baraj kurtarma kazıları kapsamında iyi araştırılmıştır. Ancak bölge sınırları içerisinde değerlendirilen Tunceli ve Bingöl illeri ise en az araştırılan alanlar arasındadır. MÖ 3. binyılda, Altınova'da Mezopotamya kökenli seramikler yoğun olarak görülürken aynı dönemde Murat Vadisi'nde ele geçen seramiklerin neredeyse tamamı Transkafkasya kökenlidir (Sagona, 1994:16). Bingöl Ovası'na komşu olan Muş Ovası'nda yer alan ETÇ yerleşimlerinde Karaz kökenli buluntular ele geçmiştir. Ancak Karaz Kültürü buluntularının yanı sıra ele geçen seramiklerin şekil ve bezemelerinde yerel özelliklerin daha yaygın olduğu görülmüştür (Rothmann ve Kozbe, 1994: 113-119). Bölgede yapılan arkeolojik araştırmaların sonuçların bağlı olarak dönem içerisinde, sadece Karaz Kültürü'ne ait materyallerin değil bu kültür ile birlikte özellikle daha izole alanlarda yerel bir ETÇ kültürünün yaşandığı söylenebilir.

Yukarı Fırat Havzası'nda Arslantepe yerleşimi ve Keban Barajı projesi kapsamında gerçekleştirilen kazılarla bölge hakkında ayrıntılı arkeolojik bilgiler elde edilmiştir. Havza içerisinde özellikle Malatya ve Elazığ İlleri 1970'lerin başından itibaren Altınova ve Aşvan Ovalar'nda baraj kurtarma kazıları kapsamında arkeolojik açıdan iyi araştırılmıştır. Arslantepe (Frangipane, 2000) yerleşiminin yanı sıra Yukarı Fırat Bölümü anahtar yerleşimlerinden Norşuntepe (Hauptmann, 1982), Değirmentepe (Duru, 2000), Korucutepe (Kelly-Buccellati, 1978), Han İbrahim Şah (Ertem, 1982), Pulur-Sakyol (Koşay, 1976), Tepecik (Esin, 1979), Şemsiyetepe (Darga, 1989), İmamoğlu (Uzunoğlu, 1986) ve Köşkerbaba'da (Bilgi, 1987) Erken Tunç Çağı özellikleri görülmektedir.

Bingöl ilinde arkeolojik anlamda yüzey araştırmaları yapılmış olsa da sistemli bir kazı çalışması yapılmamıştır. Buradaki ilk sistemli arkeolojik kazılar 2018 yılında başlamıştır. Bu yerleşimlerden biri de çalışma kapsamında incelenen seramiklerin ele geçtiği Murat Höyük'tür. Murat Höyük ETÇ III tabakası, ortaya çıkarılan mimari yapıları ve kültürel öğeleri birlikte değerlendirildiğinde geçim kaynağı tarım ve hayvancılık olan, metali işleyen, diğer kültürlerle etkileşim içerisinde olan yerleşimciler tarafından iskan edildiği söylenebilir. Yerleşimde ele geçen karbonize olmuş tohumlar ve mekan içlerinde ortaya çıkarılan depolama kapları tarım destekli bir ekonomiye sahip oldukları görüşünü desteklemektedir.

Yerleşimde ortaya çıkarılan seramiklerin tamamı el yapımıdır. Seramikler teknik özellikleri açısından hamur yapıları, renkleri, yüzey özellikleri ve astar renkleri ile pişirilme kalitesi olarak incelenmiştir. Yapılan çalışmalar sonucunda seramikler hamur yapıları ve katkı maddeleri kapsamında 5 grup altında incelenmiştir. Genel olarak seramiklerin Hamur 4 ve Hamur 5'e ait olduğu görülmektedir. Hamurları genel olarak kalitelidir.

Katkı maddesi bitkisel katkı ve farklı boyutlara sahip taşçıklar görülmektedir. Seramikler kilin kendi renginde astarlıdır.

Yapılan çalışmalarda büyük boyutlu ve küçük boyutlu kaplara da rastlanmaktadır. Formlar arasında bardak, maşrapa, kadeh, çanak, çömlek, çömlekçik, küp ve tepsi görülmektedir. Seramiklerde %69 ile sayıca en fazla form çömleklerdir. Çömlek formu ağız, boyun ve gövde özellikleri açısından değerlendirilmiştir. Bezemeli ve bezemesiz örnekler ele geçmiştir. Ayrıca bazı çömlekler üzerinde farklı formlara sahip kulp eklentileri yapılmıştır. Çanaklarda gövde yüksekliklerine göre değerlendirilmiştir. Yapılan ayırım sonucunda kendi içerisinde ağız formlarına göre değerlendirilen formlar bezemeli ve bezemesiz olarak karşımıza çıkmaktadır. Yerleşimdeki çalışmalarda az sayıda görülen bardak, maşrapa, kadeh, çömlekçik, küp ve tepsi formları da kendi içerisinde ağız ve gövde formlarına göre değerlendirilmiştir.

Yerleşimde arkeometrik analiz çalışmaları kapsamında farklı formlara ve hamur gruplarına ait 29 adet etütlük seramik seçilmiş ve höyük çevresinden ve nehir kenarından 4 farklı toprak örneği alınmıştır. Murat Höyük ETÇ III seramik örnekleri üzerinde yapılan arkeometrik analizler ve yerleşim çevresinden alınan örneklerin analizlerinde kimyasal veriler çerçevesinde gerçekleştirilen ana element gruplandırmalarının sonucunda, seramiklerin benzer bir hammadde kaynağı kullanılarak üretildiği söylenebilir. Ayrıca ana element içeriklerine göre incelenen seramik ve toprak örnekleri de benzer yapıya sahip olduğu görülmektedir. Yukarı Fırat Havzası içerisinde Bingöl çevresinde Murat Höyük haricinde stratigrafi konusunda bilgi sahibi olabileceğimiz arkeolojik kazı çalışması yapılmadığı için kültürün ortaya çıkışı, gelişimi ve sona ermesi süreciyle ilgili net bir bilgiye sahip değiliz. Murat Höyük ETÇ III seramikleri, hamur yapısı ile Yukarı Fırat Havzası ile formları, bezemeleri, yerel üretim seramikleri ve az sayıdaki yerel üretim Karaz özellikli seramikleri ile Doğu Anadolu Bölgesi seramik üretim geleneğinin bir parçasıdır.

Kaynaklar

- Akyol, A., Tütüncüler Bircan, Ö. ve Özdemir, A. (2021). Murat Höyük Erken Tunç Çağı III Seramiklerinin Arkeometrik Analizleri. Özdemir, A., Kılınç Z., ve Demir, E. (Editörler.), *Erken Tunç Çağı'nda Murat Höyük* içinde (241-255). İstanbul: Ege Yayınları.
- Bamyacı, A. O. (2021). Murat Höyük Erken Tunç Çağı Taşınabilir Ocakları ve Ocak Ayakları Üzerine Bir Değerlendirme. Özdemir, A., Kılınç Z., ve Demir, E. (Editörler.), *Erken Tunç Çağı'nda Murat Höyük* içinde (73-85). İstanbul: Ege Yayınları.
- Başaran Mutlu, M. (2021). Murat Höyük Erken Tunç Çağı Kemik Buluntuları. Özdemir, A., Kılınç Z., ve Demir, E. (Editörler.), *Erken Tunç Çağı'nda Murat Höyük* içinde (145- 161). İstanbul: Ege Yayınları.
- Bilgi, Ö. (1987). *Köşkerbaba Höyük Kazısı 1978, Aşağı Fırat Projesi 1978-1979 Çalışmaları*, Ankara, 195-213.
- Burney, C. A. (1958). Eastern Anatolia in the Chalcolithic and Early Bronze Age. *Anatolian Studies*, 8, 157-211.
- Conti A.M. ve Persiani, C. (1993). When Worlds Collide. Cultural Developments in Eastern Anatolia in the Early Bronze Age, Between the Rivers and Over the Mountains, *Dipartimento di Scienze Storiche Archeologiche ed Antropologiche dell'Antichità*, Università di Roma La Sapienza, Roma. 361- 413.
- Danışmaz, H. (2021). *Bingöl İli Karlıova, Solhan ve Genç İlçeleri Demir Çağı Yüzey Araştırması 2019 Yılı Sonuçları*. Türkiye Yüzey Araştırmaları Webinarları I-II-III, 54-56.
- Darga, M. (1989). *Şemsiyetepe Kazısı, 1987 Sonuçları*, Kazı Sonuçları Toplantısı 10, 181- 85. Ankara: TTKB.
- Duru, R. (2000). *Elazığ-Değirmentepe Kazısı, Türkiye Arkeoloji ve İstanbul Üniversitesi (1932-1999)*, İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü, Yayın No:4242, İstanbul, 130-132.
- Eriñç, S. (1953). Doğu Anadolu Coğrafyası, İstanbul Üniversitesi, *Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, Cilt:5, İstanbul.
- Ertem, H. (1982). *Keban Projesi Han İbrahim Şah Kazısı. 1970-1971*, ODTÜ Keban Yayınları, Seri III, No.3, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Esen, F. ve Avcı, V. (2018). Bingöl Ovası ve Çevresinde Jeomorfolojik Birimlerle Arazi Kullanımı Arasındaki İlişkiler, *UCAUM 30. Yıl Uluslararası Coğrafya Sempozyumu*, 3-6 Ekim 2018, Ankara.
- Esin, U. (1979). *Tepecik Kazısı, 1973 Keban Projesi Çalışmaları*, ODTÜ Keban Projesi Yayınları, Ankara, 79-94.
- Frangipane, M. (2000). The Late Chalcolithic/EBI Sequence at Arslantepe. *Chronological and Cultural Remarks from a Frontier Site, In Chronologies des pays du Caucase et de L'Euphrate aux IVe -IIIe*

- Millenaires*, 446- 471. Paris: De Boccard Edition- Diffusion for Institut Français D'Etudes Anatoliennes D'Istanbul.
- Hauptmann, H. (1982). *Die Grabungen auf dem Norsuntepe, 1974, In Keban Project 1974- 1975 Activities*, METU Series I. No. 7, Ankara, 41-70.
- Işıklı, M. (2005). *Doğu Anadolu Erken Transkafkasya Kültürü'nün Karaz, Pulur ve Güzelova Kazılarının Değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir.
- Işıklı, M. (2019). *Erzurum Ovası Alaybeyi Höyüğü Kalkolitik ve Erken Tunç Çağı Tabakaları*, Altunkaynak, G. (ed.), Karaz'dan Büyük İskender'e Erzurum Ovası'nda Yeni Bir Keşif Alaybeyi Höyük, Bilgin Kültür ve Sanat Yayınları, Ankara, 139-182.
- Işıklı, M. (2011). *Doğu Anadolu Erken Transkafkasya Kültürü*. Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- Işıklı, M. (2015). The Development of the Kura Araxes Culture in Eastern Anatolia: Problems, Determinations and Suggestions. *International Symposium on East Anatolia-South Caucasus Cultures*, Proceedings I, Cambridge
- Kelly-Buccellati, M. (1978). The Early Bronze Age Pottery. Descriptive and Comparative Analysis, van Loon, M. N. (Ed.), *Korucutepe Final Report on the Excavations of the Universities of Chicago, California (Los Angeles) and Amsterdam in the Keban Reservoir, Eastern Anatolia 1968-1970*, in (67- 88), Amsterdam.
- Koşay, H. Z. (1976). *Keban Project, Pulur Excavations 1968-70*, METU Keban Series III, No.1, Ankara.
- Kökten, K. (1947). 1945 Yılında Türk Tarih Kurumu Adına Yapılan Tarih Öncesi Araştırmaları. *Bellefen XI*, 431-472.
- Marro. C. (2011). Eastern Anatolia in the Early bronze Age. *The Oxford Handbook of Ancient Anatolia*, 290-309.
- Mosccone, D. (2021). Murat Höyük Early Bronze Age III Chipped Obsidian Artefacts. Özdemir, A., Kılınc Z., ve Demir, E. (Editörler.), *Erken Tunç Çağı'nda Murat Höyük* içinde 201-215). İstanbul: Ege Yayınları.
- Özdemir A. ve Çınar, A. D. (2021). Murat Höyük Pişmiş Toprak Hayvan Figürinleri ve Tekerlekleri. Özdemir, A., Kılınc Z., ve Demir, E. (Editörler.), *Erken Tunç Çağı'nda Murat Höyük* içinde (111-130). İstanbul: Ege Yayınları.
- Özdemir, A. (2021). Murat Höyük Erken Tunç Çağı III: Yerleşim Yapısı, Mimari ve Seramik, A. Özdemir, Z. Kılınc ve E. Demir (Eds.), *Erken Tunç Çağı'nda Murat Höyük*, Ege Yayınları, İstanbul, 45-72.
- Özdemir, A. ve Bamyacı, A. O. (2022). Murat Höyük Early Bronze Age Metal Figurine / Murat Höyük Erken Tunç Çağı Metal Heykelciği, *Olba XXX*, 1-20.
- Özdemir, A. ve Mutlu, S. (2020). Murat Höyük Erken Tunç Çağı Antropomorfik Figürinleri. *TÜBA-AR*, 27, 95-112.
- Özdemir, A. ve Özdemir, A. (2020). Murat Höyük'ten Bir Çeç Damga Mühür, *TÜBA-KED*, 22, 131-139.
- Özdemir, A. ve Özdemir, A. (2021). Murat Höyük: Kazı Çalışmaları ve Tabakalanması. A. Özdemir, Z. Kılınc ve E. Demir (Eds.), *Erken Tunç Çağı'nda Murat Höyük*, Ege Yayınları, İstanbul, 27-44.
- Özdoğan, M. (2011). *Kalkolitik Çağ Köyden Kente, Tarihöncesinden Demir Çağı'na, Anadolu'nun Arkeoloji Atlası*, İstanbul, 102- 119.
- Özfirat, A. (2022a). Lake Van Basin in the Early Bronze Age (Kura-Araxes): Karagündüz Excavation and Survey Sites. M.İşıklı, E.Fidan, A.Türker ve M.A. Yılmaz (Eds.). *MÖ III. Binyılda Anadolu*. Ege Yayınları, İstanbul, 553-576.
- Özfirat, A. (2022b). *Ağrı Dağı-Bozkurt Kurgan Mezarlığı Kazısı Mezarlık, Höyük, Kaleler ve Geç Kalkolitik Dönemden Urartu Krallığı'na Doğubeyazıt Ovası*, Ağrı Dağında Arkeoloji I. Ege Yayınları, İstanbul.
- Palumbi, G. (2008). The Red and Black. *Social and cultural interaction between the Upper Euphrates and Southern Caucasus communities in the Fourth and Third Millennium BC. Studi di Preistoria Orientale*, no. 2, Università di Roma, La Sapienza, Roma.
- Rothmann, M. S ve G. Kozbe (1994). *Mus in the Early Bronze Age*, AnatSt 44, 105-126.
- Sagona, A. (1994), *The Aşvan Sites 3 Keban Rescue Vations Eastern Anatolia*, The British Insitute of Archaeology, Ankara.
- Sagona, A. ve P. Zimansky (2015). *Arkeolojik Veriler Işığında Türkiye'nin En Eski Kültürleri MÖ 1.000-000 – 550*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- Sevin, V. (1987). *Elâziğ Bingöl İlleri Yüzey Araştırması, 1986*, V. Araştırma Sonuçları Toplantısı, II, 6-10 Nisan, Ankara, 1-44.

- Sevin, V. (1998). *Elâzığ, Bingöl İlleri Yüzey Araştırması, 1987*, VI. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 23-27 Mayıs, Ankara, 451-500.
- Sunkar, M. ve Avcı, V. (2021). *Murat Höyük'ün Jeoarkeolojik Özellikleri (Bingöl/Solhan)*. A. Özdemir, Z. Kılınç ve E. Demir (Eds.), *Erken Tunç Çağı'nda Murat Höyük*, Ege Yayınları, İstanbul, 15-26.
- Tütüncüler Bircan, Ö. (2021). Murat Höyük Erken Tunç Çağı III Dönemi'nden Bir Grup Dokuma Aleti. Özdemir, A., Kılınç Z., ve Demir, E. (Editörler.), *Erken Tunç Çağı'nda Murat Höyük içinde (87-100)*. İstanbul: Ege Yayınları.
- Uzunoğlu, E. (1986). *Malatya-İmamoğlu Höyüğü'nde 1985 Yılı Kazı Çalışmaları*, VIII. Kazı Sonuçları Toplantısı (Ankara 26-30 Mayıs 1986), c. I, T.C. Kültür Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü Ankara, 213-229.
- Whollan, R. ve S. Kantman (1970), *Keban Barajı Su Birikim Alanı Yüzey Araştırması*. Orta Doğu Teknik Üniversitesi Keban Projesi Yayınları, Seri I, Yayın I, 1-12.

Etik, Beyan ve Açıklamalar

1. Etik Kurul izni ile ilgili;
 Bu çalışmanın yazarları, Etik Kurul İznine gerek olmadığını beyan etmektedir.
 2. Bu çalışmanın yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedir.
 3. Bu çalışmanın yazarları kullanmış oldukları resim, şekil, fotoğraf ve benzeri belgelerin kullanımında tüm sorumlulukları kabul etmektedir.
 4. Bu çalışmanın benzerlik raporu bulunmaktadır.
-

